

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"ד, 2024
מספר השאלון: 011282
שם התלמיד/ה: _____

עברית: הבנה והבעה

הוראות לנבחן

- עברית: הבנה, הבעה ולשון
- א. משך הבחינה: שתיים ורבע.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.
- פרק ראשון – הבנת הנקרא – 60 נקודות
- פרק שני – הבעה בכתב – 40 נקודות
- סך הכול – 100 נקודות
- ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.
- ד. הוראה מיוחדת: יש לקרוא את המאמרים שבנספח ולענות על השאלות בגוף שאלון זה, לפי ההוראות.
- השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

השאלות

פרק ראשון – הבנת הנקרא (60 נקודות)

לפניכם שני מאמרים. קראו אותם, וענו על השאלות בשאלון המחברת המצורף.
קראו את המאמרים 1–2 שבנספח המצורף, וענו על כל השאלות 1–13.
הקפידו על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

1. (9 נקודות)

כותבת מאמר 1 מעלה במאמרה שלוש שאלות.

העתיקו ממאמר 1 את שלוש השאלות, וכתבו את התשובה על כל אחת מהן על פי המאמר.

שאלה 1: _____

תשובה: _____

שאלה 2: _____

תשובה: _____

שאלה 3: _____

תשובה: _____

2. (6 נקודות)

בדיון במושג "קונדס" במאמר 1 הכותבת משתמשת בניגודיות.

א. העתיקו משפט אחד ממאמר 1 שבו מובעת ניגודיות.

ב. לשם מה הכותבת משתמשת בניגודיות בדיון במושג "קונדס"?

3. (9 נקודות)

לפניכם סיפור מעשה על הרשלה שהיה ברחן חסידי שחי באוקראינה במאה ה-18, ועל בסיס דמותו נבנתה דמות שמיוחסות לה בדיחות רבות. מקובל לראות במעשיו של הרשלה – מעשי קונדס. הרשלה ישב באכסניה וביקש מבעלת המקום ארוחת בוקר. בעלת המקום שהכירה את הרשלה וידעה כי הוא עני ולא נוהג לשלם, סירבה להגיש לו ארוחה. פנה אליה הרשלה ואמר: "האם יודעת את איך מבשלים שני דגים שלמים בשלושה סירים בלי לחתוך אף לא דג אחד?" השיבה לו בעלת האכסניה בשאלה: "ואתה יודע?" "אם תיתני לי ארוחת בוקר, אגיד לך". הבטיח הרשלה. בעלת המקום הגישה לו ארוחה. לאחר שאכל אמר הרשלה: "את שאלת אם אני יודע איך מבשלים שני דגים שלמים בשלושה סירים בלי לחתוך אף לא אחד מהם, ואני אמרתי לך שאענה לך אחרי שאסיים לאכול. ובכן עכשיו אני עונה לך: 'לא, אינני יודע!' "

(מתוך אופק, ע' ובן-נר ר' [ליקטו ועיבדו] [תשנ"א, 1991] הרשלה – כל סיפורי הרשלה)

בחרו בשלושה מאפיינים של מעשה קונדס, המוזכרים במאמר 1, והוכיחו על פי כל אחד מהם שהמעשה של הרשלה המתואר בסיפור הוא מעשה קונדס.

4. (9 נקודות)

א. במאמר 2 מוצגות חמש מילים כמקור אפשרי למילה "קונדס". העתיקו כל אחת מן המילים האלה, וכתבו מהי משמעותה.

המילה	המשמעות

ב. במאמר 1 הכותבת בחרה לציין רק אחת מן המילים שהוצגו במאמר 2 כמקור למילה "קונדס". מבין המילים שציננתם בסעיף א, הקיפו מילה זו.

ג. (1) האם כותב מאמר 2 מסכים עם המשמעות שכותבת מאמר 1 בחרה בה בנוגע למקור המילה "קונדס"? (נקודה אחת) _____

(2) העתיקו ממאמר 2 משפט המוכיח את תשובתכם. (2 נקודות)

5. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגשת מילה.

"מעשי שובבות שכאלה מעוררים בנו תמהיל רגשי" (שורות 3–4).

איזו מבין המילים שלפניכם מתאימה להחליף את המילה "תמהיל" במשפט זה?

הקיפו את התשובה הנכונה.

(1) חיזוק

(2) מיזוג

(3) פיזור

(4) גיבוש

6. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגשים צירוף ומילה.

"תופעה [...] שיש בה גילויים שאינם מרנינים לב בתחילה, ובכל זאת מתרצים לה" (שורות 12–13).

איזה מבין זוגות הצירופים שלפניכם מתאים להחליף את המילים "מרנינים לב" ו"מתרצים" במשפט זה?

הקיפו את התשובה הנכונה.

(1) אינם משמחים ובכל זאת מבדחים.

(2) אינם גלויי לב ובכל זאת נענים לה.

(3) אינם מרוממי רוח ובכל זאת מסכימים עימה.

(4) אינם מרטיטי לב ובכל זאת רוצים אותה.

7. (3 נקודות)

לפניכם חלק משפט ממאמר 1 ובו מודגשת מילה.

"... בעיקר מנקודת המבט של עורך 'הטיימס' דאז" (שורה 32).

איזה מן המילים או הצירופים שלפניכם מתאים להחליף את המילה "דאז" במקרה זה?

הקיפו את התשובה הנכונה.

(1) עורך הטיימס ההוא.

(2) עורך הטיימס הנוכחי.

(3) עורך הטיימס בימינו אלה.

(4) עורך הטיימס באותה התקופה.

8. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגש ביטוי.

"השובבים הם אנשים שמעזיזים לצחוק מהחיים, מן הדבש ומן העוקץ שבהם" (שורות 38–39).

מה פירוש הביטוי "מן הדבש ומן העוקץ" במשפט זה?

הקיפו את התשובה הנכונה.

- (1) ממתיקותם של החיים
- (2) מן הטוב ומן הרע בחיים
- (3) מן הבעיות ומקשיי החיים
- (4) ממאכלים מתוקים וחריפים

9. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגשת מילה.

"באמצעות מעשה הקונדס מערימים עלינו" (שורה 43).

לפניכם שלוש הגדרות מן המילון למילה "מערים". איזו מן ההגדרות מתאימה למשפט זה?

הקיפו את התשובה הנכונה.

- (1) עורם, אוסף לערמה
- (2) מחכים, קונה דעת
- (3) נוהג בעורמה, בפיקחות, מחבל תחבולות

10. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגשת מילה.

"הופעת הבכורה של המילה 'קונדס' בספרות העברית הייתה בשנת 1824" (שורות 1–2).

מהו פירוש הביטוי "הופעת בכורה" במשפט זה?

11. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגש צירוף.

"הראשון שניסה לעמוד על מקור המילה 'קונדס' היה הסופר הליטאי" (שורה 15).

לפניכם כמה ביטויים שמופיע בהם הצירוף "עומד על".

איזה מבין הביטויים דומה במשמעותו למשמעות הצירוף "עומד על" שבמשפט זה?

הקיפו את התשובה הנכונה.

- (1) עומד על כנו
- (2) עומד על טעותו
- (3) עומד בדבריו
- (4) עומד על טיבו

12. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגשת מילה.

"הצעות אלה נראות דחוקות" (שורה 29).

איזו מבין המילים שלפניכם מבטאת את משמעותה של המילה "דחוקות" במשפט זה?
הקיפו את התשובה הנכונה.

(1) הולמות

(2) מאולצות

(3) סבירות

(4) פשוטות

13. (3 נקודות)

לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגשת מילה.

"כינוי לכלב מעורב, המשמש בסלנג כינוי לנער פוחז" (שורות 31–32).

איזה מבין הביטויים שלפניכם מנוגד למילה "פוחז" במשפט זה?
הקיפו את התשובה הנכונה.

(1) איש הפקר

(2) קל דעת

(3) פורק עול

(4) כבד ראש

פרק שני – הבעה בכתב (40 נקודות)

בחרו באחד מן הנושאים 14–15, וכתבו עליו מאמר בהיקף של כ-300 מילים לפי ההוראות.
הקפידו על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.
תוכלו לכתוב טיוטה בעמודים 12–13.

14. (40 נקודות)

מעשי קונדס בבית הספר – האם נדרשת ענישה עליהם?

בכל סביבה חינוכית מתרחשים מעשי קונדס. יש הטוענים כי יש להעניש את התלמידים על כל מעשה קונדס.

כתבו מאמר טיעון, והביעו בו את עמדתכם בנוגע לטענה זו. נמקו את דבריכם, ובססו אותם על דוגמאות.

15. (40 נקודות)

האם ראוי לשדר בטלוויזיה תוכניות בידור שבהן "מותחים" אנשים?

בעבר נהגו לשדר בטלוויזיה תוכניות בידור שבהן צולמו אנשים במצלמה נסתרת, לאחר שגרמו להם להאמין במציאות שקרית. גם כיום משודרות תוכניות מסוג זה, אם כי במידה פחותה.

כתבו מאמר טיעון, והביעו בו את עמדתכם בנוגע לשידור תוכניות בידור שבהן "מותחים" אנשים. נמקו את דבריכם, ובססו אותם על דוגמאות.

נספח 1 – מאמרים

מאמר 1

להיות שובבים בטוב טעם

תום לב־ארי בייז

1 |בן משפחה מחביא את השלט של המזגן ואנו נאלצים לחפש אותו ובאותו הזמן סובלים מחום, עד שהוא מגלה לנו שהשלט נמצא בכיס המכנסיים שלנו; חברה מנצלת רגע של חוסר ריכוז כדי להתגנב בדממה ולהקפיץ אותנו מבהלה – מעשי קנָדס, מעשי שובבות שכאלה, מעוררים בנו תמהיל רגשי של כעס וצחוק: אנחנו גם שונאים ליפול במלכודת הזאת וגם נהנים מכך. אנחנו מאיימים שזו הפעם האחרונה שבה נסכים לסבול זאת, אבל בסוף צוחקים גם כשזה קורה שוב.

מדוע אף על פי שמעשי קונדס הם ביטוי להתנהגות לא נאותה, הם מעוררים בנו סימפתיה? חוקר הלשון חיים אהרונוביץ מציע כי מקורה של המילה "קונדס" הוא במילה קונְדִיטִין/קונְדִיטון (או קונְדִיטוס), שמוזכרת בתלמוד ובמדרש. פירושה של מילה זו הוא מעין יין מתובל בדפנה, זעפרן, פלפל, דבש ותמרים שהיה נפוץ באגן הים התיכון במאה הרביעית לספירה. אהרונוביץ מסביר כי זהו יין שיש בו מתיקות של יין ערב לחץ וחריפות צורבת של פלפל כאחד, ואף על פי כן משקה מענג הוא, ואין סולדים ממנו בשל חריפותו – היינו מתוק וצורבני. [...] מעשה קונדיטוס הוא אפוא תופעה שמתייחסים אליה בסלחנות, אף שיש בה גילויים שאינם מרנינים לב בתחילה, ובכל זאת מתרצים לה ומקבלים אותה בחביבות".

15 |אם כן, מוצאה של המילה "קונדס" הוא בשם של משקה שיש בו איזון מדויק בין "חריף" ל"מתוק". מכאן שמעשה קונדס צריך להיות מצחיק במידה הנכונה ועוקצני במידה הנכונה, לא יתר על המידה. אבל איך יודעים מהי המידה הנכונה? לאורך ההיסטוריה היו לא מעט מעשי קונדס מוצלחים וטובים שעוררו אהדה גורפת, וגם לא מעט כאלה שחרגו מגבולות הטעם הטוב ופגעו ברכוש ובנפש. דוגמה אחת שלא הצחיקה איש היא מעשה קונדס שעשו סטודנטים מאוניברסיטת אוקספורד. הם השמידו 20 |כינור סטרדייווריוס⁽¹⁾ מן המאה ה־17, אחד מבין כ־700 שנותרו בעולם. גם אם מעשה זה היה אמור להיות מעשה שובבות, קשה להזדהות איתו.

לעומת זאת, בשנות החמישים של המאה ה־20 חיו באנגליה שני אדונים בשם "אדון ראסל". האחד היה ברטרנד ראסל, מתמטיקאי ופילוסוף, והאחר היה אדוארד ראסל, עורך דין וסופר. בהתחשב בנסיבות, לא פעם היו מתבלבלים ביניהם בחלוקת הדואר ומחליפים בין המכתבים של השניים, ולכן 25 |שלח ברטרנד ראסל מכתב לעורך עיתון "הטיימס" באותה התקופה, שיפרסם לידיעת הציבור הודעה בניסוח משעשע:

"אדוני, כדי למנוע בלבולים שמתרחשים ללא הרף, אנו מתחננים בזאת לציין שאיש מאיתנו אינו האחר..."

שלך וכו',

ראסל (ברטרנד ראסל)

30 | וראסל (אדוארד ראסל)".

זהו מעשה קונדס קליל, משעשע, לא מזיק. אולי לא מן המצחיקים ששמענו, אבל מעלה חיוך, בעיקר מנקודת המבט של עורך "הטיימס" דאז.

משתי הדוגמאות האלה אפשר להסיק כי הנזק הנגרם ממעשה השובבות יכול לשמש מדד למידת ה"חריפות" של מעשה הקונדס. הסיפור על האדונים ראסל הוא דוגמה מקסימה לשובבות קלילה. אין קורבן, אין נזק שנגרם. זו אולי שובבות בצורתה הפשוטה והטהורה ביותר, שכל מטרתה היא להפוך את העולם למקום טוב יותר ומשעשע יותר.

הייתכן שלמעשי השובבות (המוצלחים) יש היבטים חיוביים? נראה כי מעשי שובבות טובים מונעים מרצון להיטיב את החיים, הן של המבצעים הן של הסובבים אותם. השובבים הם אנשים שמעזים לצחוק מהחיים, מן הדבש ומן העוקץ שבהם, ואף לצחוק על עצמם. הם בעלי מִזְג טוב, ויש להם שמחת חיים. מזג כזה היה לרבים מאיתנו בהיותנו ילדים, אך בדרך כלל הוא אובד בהמשך החיים.

אם נמשיך לבחון את רכיביו של מעשה הקונדס, הרי שמלבד הומור יש בו גם ערמומיות מסוימת. באמצעות מעשה הקונדס מערימים עלינו וגורמים לנו לחשוב משהו אחד, אולם למעשה משהו אחר התרחש. עניין משמעותי נוסף הוא היותו של מעשה הקונדס – פעולה, שלא כמו בדיחה, שאותה רק מספרים. מאחר שהוא אינו מילולי בלבד, פוטנציאל ההצחקה שלו גדול יותר, אך כך גם פוטנציאל הנזק.

מכל נקודת מבט נראה שמעשה הקונדס הוא עדין למדי. אפשר לומר שכל מאפייניו ורכיביו תלויים במידה, באיזון ובהתאמה לקהל. מעשה קונדס מחוכם מדי עשוי לגרור שתיקה מביכה, ומעשה קונדס סתמי עשוי לעורר לגלוג.

50 | ובחזרה אל התלמוד והמדרש שנזכרו לעיל, ממש כמו יין טוב, מסתמן כי גם בנוגע למעשה קונדס יש להביא בחשבון עניין של טעם ושל גבולות גזרה. מעשה קונדס מוצלח מחייב, לפני הכול, שנכיר את קהל היעד ואת טעמו האישי, את סגנון ההומור שלו ואת היכולת שלו לצחוק על עצמו או על הנושא.

(1) סטרדיווריוס – סוג של כינור יוקרתי.

מעובד על פי לביארי ביז, ת' (נובמבר, 2022). להיות שובבים בטוב טעם – כשאינטליגנצייה פוגשת אינטליגנצייה רגשית. מגזין מהות החיים. אוחר מ־eol.co.il/articles

מאמר 2

מי היה הקונדס הראשון?

אילון גלעד

1 | בימינו משתמשים במילה "קונדס" רק בצירוף "מעשה קונדס", כלומר מעשה שובבות. הופעת הבכורה של המילה "קונדס" בספרות העברית הייתה בשנת 1824, עם פרסום "ספר הקונדס" בוויילנה, חיבור הומוריסטי על החברה היהודית במזרח אירופה. "ספר הקונדס" השפיע רבות על ספרות היידיש ועל 5 הספרות העברית, ובייחוד על הסופר מנדלי מוכר ספרים⁽¹⁾, שהשתמש במילה "קונדס" בספריו. עם השנים התגלגלה המילה גם לארצות הברית: בשנת 1909 החל להתפרסם בניו יורק שבועון סטירי בשם "דער גרויסער קונדס" ("הקונדס הגדול").

המילה "קונדס" הופיעה בעיתונות היהודית במזרח אירופה, הן בעברית הן בידיש, כבר בסוף המאה ה-19, במשמעות של נער שובב. אז גם נכנס לשימוש הצירוף "מעשה קונדס". החל משנות השלושים של המאה ה-20 נעשה צירוף זה נפוץ יותר ויותר, ואילו השימוש במילה "קונדס" בלבד הלך ונעלם. בעיתון "ידיעות אחרונות", למשל, מתוארים כמעשי קונדס מעלליהם של חיילים אוסטריים שבאו לתל אביב בשנת 1940: "ביום שישי כשעלה חלבן⁽²⁾ עם כד החלב לאחת הדירות כדי לחלק את מנת החלב, הספיק בינתיים אחד החיילים להשתעשע [...] הוא לקח את האופניים של החלבן ואת כד החלב השני שהיה עליהם, ובקיוסק הקרוב נטל כמה כוסות מבעל הקיוסק וחילק חלב לעוברים והשבים חינם אין כסף".

15 | הראשון שניסה לעמוד על מקור המילה "קונדס" היה הסופר הליטאי איזיק מאיר דיק, (1878): "קונדס" הוא כינוי גנאי לכל ילד שובב ורוב בנים שובבים [...] ואשר מכנים להם בשם זה כי [...] המה יחזיקו בארבעה קונדסין אשר חופת החתן והכלה מתוחים עליהם". כלומר, על פי דיק, מקור המילה "קונדס" הוא במילה היוונית "קונטוס", שפירושה הוא מוט והיא מופיעה לא פעם בספרות חז"ל. מאחר 20 שהנערים השובבים החזיקו במוטות החופה, ב"קונדסין", החלו לכנות את הנערים השובבים בשם של המוט.

הצעה אחרת העלה חוקר הלשון חיים אהרונוביץ בשנת 1985. לפי אהרונוביץ, מקורה של המילה "קונדס" הוא דווקא במילה "קונדיטון", המופיעה רבות בספרות חז"ל. פירושה הוא מין מין מתובל בדבש ובפלפל, מה שכינו הרומאים *conditum vinum*. אהרונוביץ מסביר: "והינה מעשה 25 קונדיטוס/קונדיטין, שיש בו מתיקות של יין ערב לחך וחריפות צורבת של פלפל כאחד, ואף על פי כן משקה מענג הוא, ואין סולדים ממנו בשל חריפותו – היינו מתוק וצורבני, מעין הכינוי 'צבר מתוק ודוקרני' בעברית של ימינו. מעשה קונדיטוס הוא אפוא תופעה שמתייחסים אליה בסלחנות, אף שיש בה גילויים שאינם מרנינים לב בתחילה, ובכל זאת מתרצים לה ומקבלים אותה בחביבות".

30 | הצעות אלה נראות דחוקות, ונראה שאין לחפש את המקור במסורת העברית הקדומה, אלא בלשונות העמים שביניהם חיו יהודי מזרח אירופה. הבלשן מקס ויינרייך, לדוגמה, שיער שמדובר בשאילה של המילה הפולנית קונדל ושל צורת המשנה שלה, קונדיס – כינוי לכלב מעורב, המשמש בסלנג כינוי לנער פוחז.

הבלשן פאול וקסלר דחה הסבר זה על מקור המילה בגלל משמעותה, וטען שסביר יותר לקשור את המילה "קונדס" למילה הרוסית קונדסניק, שפירושה קוסם ומשמשת גם לתיאור אדם הנוטה לתעלולים. אפשרות נוספת היא המילה קונץ, שגם היא שאולה מידיש. פירוש המילה קונץ בידיש הוא כמו בעברית — טריק או להטוט. גם בגרמנית יש מונח קרוב, *Kunststück*, שפירושו "מעשה שטות".

(1) מנדלי מוכר ספרים – כינויו של שלום יעקב אברמוביץ', מחשובי סופרי היידיש והעברית בעת החדשה.

(2) חלבן – מוכר או מחלק חלב לצרכנים.

מעובד על פי גלעד, א' (יולי, 2018). מי היה הקונדס הראשון? הארץ. אוזר מ-haaretz.co.il.

כל הבגרויות בלשון עם פתרונות מלאים: www.guyai.co.il/bagrut/lashon